

بیان

مجله علمی دانشجویی زبان شناسی دانشگاه الزهراء (س)

سال ششم_شماره ششم_ پاییز ۱۳۹۵

- ◆ رده‌شناسی زبان، چستی و تاریخچه آن
- ◆ مصاحبه دوستانه با دکتر شهین نعمت‌زاده
- ◆ عصب‌رده‌شناسی (Neurotypology)
- ◆ ویژگی‌های زبان‌های دیربال، فرانسه، ژاپنی و روسی

ویژه رده‌شناسی زبان (Linguistic Typology)

دوریس ادگار (Doris Edgar)
در حال مصاحبه با دو گویشور زبان دیربال

به نام خداوند بخشنده مهربان

فهرست مطالب

۳	..... سرمقاله
۱۴	..... رده‌شناسی زبان، پیوستی و تاریخچه آن
۸	..... مصائبه دوستانه با دکتر شهین نعمت زاده
۱۱	..... درآمدی بر عصب رده‌شناسی
۱۵	..... مقایسه ویژگی‌های رده‌شنافتی (زبان فارسی و زبان دیربال)
۲۰	..... ویژگی‌های رده‌شنافتی زبان ژاپنی
۲۲	..... مقایسه رده‌شنافتی زبان فارسی و زبان فرانسه
۲۷	..... وندها : فرمانروایان زبان روسی
۲۸	..... معرفی منابع معتبر رده‌شناسی از زبان دکتر نعمت‌زاده
۲۹	..... معرفی چند تن از رده‌شناسان مطرح جهان

مجله علمی - دانشجویی زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س)

صاحب امتیاز: انجمن علمی - دانشجویی زبان‌شناسی

مدیرمسئول: مهناز طالبی دستنایی

سردبیر: فاطمه حسنی جلیلیان

ویراستار: سارا کیانی

هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا):

فاطمه بابازاده، فرانک جمال‌الدین، فاطمه حسنی جلیلیان، مهناز طالبی دستنایی، سولماز عالی‌پور، سارا کیانی

و دکتر شهین نعمت‌زاده

طراح لوگو: آذر عزتی

طراح جلد و صفحه‌آرا: نسرین رضائی جزئی، مهناز طالبی دستنایی

لیتوگرافی: طه

چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه الزهرا (س)

نشانی: تهران، میدان ونک، خیابان ونک، میدان شیخ بهایی، دانشگاه الزهرا (س)

زبان‌شناسی علم عجیبی است، حتما تجربه کرده‌اید که با گذراندن هر واحد درسی یا خواندن یک کتاب زبان‌شناسی چراغی جدید در ذهنمان روشن می‌شود. شاید چون ما در این حیطه مطالعه و تحقیق می‌کنیم، به نظرمان چنین است، اما بارها از زبان استادان بزرگ زبان‌شناسی شنیده‌ایم که زبان‌شناسی و مطالعه آن بینش عمیقی در زندگی شخصی، اجتماعی، سیاسی و ... به آنها داده است. اگر چه این رشته در کشورمان مورد بی‌مهری قرار گرفته است، اما در سراسر جهان، دانشگاه‌های بزرگ و معتبر به زبان‌شناسان به دید نوایغ جامعه نگاه می‌کنند، چون از پتانسیل بالای این رشته مطلع شده‌اند. خلاصه کلام آنکه ما به عنوان زبان‌شناسان جوان ایرانی می‌توانیم در مطالعه‌ی عمیق و دقیق این مهم تلاش کنیم و برای کاربردی کردن آن بکوشیم.

رده‌شناسی زبان یکی از حیطه‌های جذاب و به شدت رو به پیشرفت در مطالعات زبان‌شناسی است، این رشته که در سال‌های اخیر رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است، قدم در حیطه‌هایی چون روان‌شناسی زبان، جامعه‌شناسی زبان، مطالعات تاریخی-تطبیقی و ... گذاشته است و مطالعات بین‌رشته‌ای جدیدی را ایجاد کرده است. در این شماره بر آن شدیم تا به بررسی رده‌شناختی چند زبان از جمله زبان دیربال، ژاپنی و فرانسه بپردازیم. همچنین در طی مقاله‌ای به معرفی عصب‌رده‌شناسی زبان که از حوزه‌های نوین زبان‌شناسی است، خواهیم پرداخت. در ادامه مطالب مصاحبه‌ای خواندنی با دکتر شهین نعمت‌زاده درباره مطالعات رده‌شناختی ایشان و تجربیاتشان در این زمینه خواهیم داشت. همچنین در بخش پایانی این شماره کتاب‌ها و سایتهای معتبر رده‌شناسی معرفی می‌شوند که می‌توانند منبع خوبی برای مطالعات استادان و دانشجویان در این زمینه باشند.

رده‌شناسی زبان، چستی و تاریخچه آن

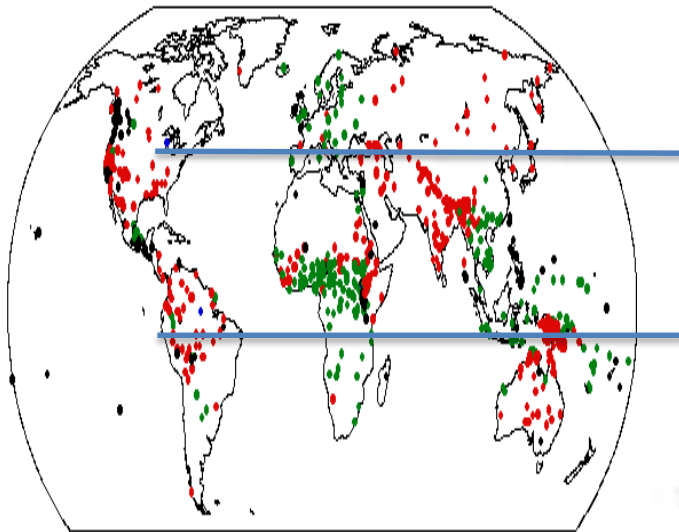
فرانک جمال‌الدین

(دانش‌آموخته زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س))

مقدمه

رده‌شناسی^۱ شاخه‌ای علمی است که به دسته‌بندی پدیده‌های مورد مطالعه می‌پردازد. سابقه این شاخه علمی به زیست‌شناسی و روان‌شناسی باز می‌گردد (دبیر مقدم، ۱۳۹۲: ۱). رده‌شناسی زبان نیز یکی از زیربخش‌های زبان‌شناسی است که بر اساس ویژگی‌های ساختاری زبان‌ها به طبقه‌بندی آنها می‌پردازد. به عبارت دیگر، این شاخه به بررسی تفاوت‌های زبان‌ها در حوزه‌های مختلف پرداخته و الگوهای حاکم بر این تفاوت‌ها را توصیف و تبیین می‌کند.

به این ترتیب احساس می‌شود رابطه تنگاتنگی بین رده‌شناسی و همگانی‌های زبانی^۲ وجود دارد. مطالعه درباره جهانی‌ها با هدف یافتن ویژگی‌های مشترک بین زبان‌ها انجام می‌شود، درحالی‌که رده‌شناسی زبانی در پی یافتن تمایزهای بین زبان‌هاست. به بیان روشن‌تر، رده‌شناسی به مطالعه تفاوت‌ها و جهانی‌ها و به مطالعه شباهت‌های بین زبان‌ها می‌پردازد. این دو رویکرد مکمل یکدیگر هستند و همواره به موازات هم پیش رفته‌اند. اولین بار واژه

● - VS&OV   ● - SV&VO   ● - VS&OV   ● - VS&VO

رده‌شناسی در سال ۱۹۰۱ توسط گابلنتس^۳ زبان‌شناس آلمانی از مکتب نودستوریان وارد مطالعات زبان‌شناختی شد و از سال ۱۹۲۸ این اصطلاح در زبان‌شناسی باب شد.

انواع رده‌شناسی

گرینبرگ در کتاب (۱۹۷۴) خود به بررسی تمایز بین دو رویکرد در مطالعات رده‌شناختی پرداخته است. او این دو رویکرد را فردیت‌گرا^۴ و تعمیم‌گرا^۵ می‌نامد. رویکرد فردیت‌گرا، وجود یک ویژگی و هویت انحصاری در یک زبان در میان یک دسته زبانی است. این رویکرد از مفاهیمی چون هویت، روح ملی و جهان‌بینی برای تبیین پدیده‌های زبانی استفاده می‌کند. در رویکرد تعمیم‌گرا، هدف، دستیابی به تعمیم‌های قانون‌گونه است که به جنبه‌هایی از زبان می‌پردازد و نه کل آن. در رده‌شناسی امروزی منظر غالب همین رویکرد دوم است، یعنی مقایسه بین‌زبانی زبان‌های خاص در جهت رسیدن به تعمیم‌های زبانی.

^۴ individualizing

^۵ generalizing

^۱ typology

^۲ linguistic universals

^۳ Geor von der Gabelentz

یا زبان‌های گسسته را به آن‌ها اضافه کرد. گام بعدی در این روند تکاملی توسط ویلهلم وون هومبولت^۸ برداشته شد. وی رده چهارم را با عنوان زبان‌های انضمامی^۹ به این طبقه‌بندی افزود. حد فاصل بین رده‌شناسی ساختوازی قرن نوزدهم و رده‌شناسی نوین آراء ساپیر در کتاب *زبان*^{۱۰} است. وی معتقد است که نمی‌توان زبانی را به طور قطع متعلق به یکی از رده‌های زبانی دانست، بلکه هر زبانی می‌تواند ویژگی چند رده زبانی را با هم داشته باشد، در نتیجه رده یک زبان بر اساس گرایش کلی آن زبان تعیین می‌شود.

گام مهم بعدی در این زمینه توسط رومن یاکوبسن^{۱۱} از مکتب پراگ برداشته شد. وی واضح همگانی‌های تلویحی بود به این معنا که اگر عنصر x در زبانی یافت شود، آنگاه عنصر y نیز قطعاً در آن زبان وجود دارد. مثال‌های یاکوبسن در زمینه واج‌شناسی بود. گرین‌برگ در سال ۱۹۶۳ در کتاب *همگانی‌های زبان*^{۱۲} بر مبنای سه عامل الف (جایگاه حرف اضافه نسبت به مکمل خود ب) ترتیب احتمالی فاعل - فعل - مفعول (ج) جایگاه صفت در گروه اسمی و بر اساس داده‌های ۳۰ زبان تعداد ۴۵ همگانی زبان را پیشنهاد کرد و بر این اساس یک رده‌شناسی سه‌سویه را به صورت VSO , SVO , SOV ، برای همه زبان‌های دنیا معرفی کرد. پس از گرین‌برگ جهانی‌های وی ملاک کار اغلب رده‌شناسان قرار گرفت. ونمان^{۱۳} (۱۹۷۲) رده‌شناسی سه‌سویه گرین‌برگ را به یک رده‌شناسی دوسویه تقلیل داد و در آن زبان‌ها را به دو رده با توالی VO , OV تقسیم‌بندی کرد. دراپر^{۱۴} (۱۹۹۲) تعداد ۲۰ ملاک را تنظیم کرده و آنها را بر روی ۱۲۲۸ زبان پیاده کرد و به این نتیجه رسید که ۴۹۲ زبان رفتار SOV و ۴۳۵ زبان رفتار SVO دارند و بقیه ساخت‌ها به تعداد محدودی در

کرافت (۲۰۰۳: ۲-۱) یک طبقه‌بندی سه‌تایی برای رویکردهای مختلف رده‌شناسی ارائه می‌کند:

الف- طبقه‌بندی رده‌شناختی: قرار دادن یک زبان در گروهی خاص با توجه به ویژگی‌های ساختوازی یا نحوی، مانند رده‌بندی زبان‌ها در قرن نوزدهم که بر اساس ساختوازه به انواع پیوندی^۱، تصریفی^۲، تحلیلی^۳ و گسسته^۴ تقسیم شدند.

ب- تعمیم رده‌شناختی: یافتن الگوهای نظام‌مند در زبان‌ها که همان جهانی‌های زبان هستند. این شاخه با مطالعات گرینبرگ^۵ آغاز می‌شود. در این روش ابتدا الگوهای جهانی کشف می‌شوند و سپس به یافتن تلویحات این الگوها که همان جهانی‌های^۶ تلویحی است، می‌پردازند.

ج- رده‌شناسی نقش‌گرا: با هدف یافتن تبیین‌های نقشی برای الگوهای مشاهده شده انجام می‌شود. البته از دیدگاهی دیگر می‌توان دسته‌بندی دیگری نیز برای رده‌شناسی زبان قائل شد. این تقسیم‌بندی با توجه به این که کدام یک از دستگاه‌های زبان ملاک تعیین تفاوت‌ها قرار بگیرند، به سه دسته رده‌شناسی واج‌شناختی، رده‌شناسی صرفی، رده‌شناسی نحوی و رده‌شناسی معنایی تقسیم می‌شوند که درباره هر یک از این انواع، رویکردهای گوناگونی شکل گرفته است.

تاریخچه مطالعات رده‌شناختی

گرینبرگ (۱۹۷۴) می‌گوید، نخستین رده‌شناسی ساختوازی از طرف فردریک وون اشگل^۷ (۱۸۰۸) مطرح شد. وی در این اثر زبان‌ها را به دو گروه دارای وند و دارای تصریف طبقه‌بندی کرد. سپس برادرش اگوست وون اشگل در سال ۱۸۱۸ گروه سومی با عنوان زبان‌های بدون ساخت دستوری

⁸ Wilhelm von Humboldt

⁹ incorporating

¹⁰ Language

¹¹ Roman Jakobson

¹² Universals of language

¹³ Vennemann

¹⁴ MatheewDryer

¹ agglutinative

² inflectional

³ analytic

⁹ isolating

⁵ Greenberg, J. H.

⁶ implicational universals

⁷ Fredrich von Schlegel

افراشی، آزیتا (۱۳۸۶). «رده‌شناسی شناختی». *پازند، فصلنامه علمی زبان*. شماره‌های ۸ و ۹ بهار و تابستان.

البرزی ورکی، پرویز (۱۳۸۱). «رده‌شناسی ساخت‌واژی». *مجله پژوهش زبان‌های خارجی*، شماره ۲، بهار و تابستان.

حامدی شیروان، زهرا و شریفی، شهلا (۱۳۹۲). «بررسی رده شناختی مقوله قمر در ساخت رویداددی افعال حرکتی در زبان فارسی». *فصلنامه جستارهای زبانی*، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۳، ۸۹-۷۱.

دین محمدی، غلامرضا (۱۳۸۲). «رده‌شناسی در چهارچوب نظیه اصول و پارامترها». *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، بهار، ۱۸۴-۱۶۹.

دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۴). «بررسی سلسله مراتب رده شناختی مربوط به حوزه آرایش واژه‌ها در زبان فارسی گفتاری». *فصلنامه جستارهای ادبی*، شماره ۱۴۹، ۱۱۲-۸۵.

دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*. جلد اول و جلد دوم. چاپ اول. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

رضائی، حدائق (۱۳۹۰). «جایگاه هسته در زبان فارسی: تاملی از دیدگاه رده‌شناسی در زمانی». *مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی*. سال سوم، شماره دوم. ۴۶-۳۵.

شریفی، شهلا و اخلاقی، الهام (۱۳۹۱). «معرفی رویکرد معیار در رده‌شناسی صرفی و نمود آن در برخی گویش‌ها و زبان‌های رایج در ایران». *دوفصلنامه علمی پژوهشی زبان پژوهی*. سال پنجم شماره ۹، پاییز و زمستان

شریفی، شهلا (۱۳۸۷). «آرای هاوکینز در حوزه رده‌شناسی آرایش واژه‌ها و بررسی انطباق یا عدم انطباق این آرا بر آرایش واژه‌ها در زبان فارسی امروز». *فصلنامه زبان و زبان‌شناسی*. شماره ۷. بهار و تابستان

زبان‌ها یافت می‌شوند. کین^۱ (۱۹۹۴) پیشنهاد کرد که تنها توالی ممکن در همه زبان‌های دنیا توالی فعل-مفعول (VO) است. استدلال وی به این گونه بود که از آنجا که ترتیب فعل-مفعول (VO) و مفعول-فعل (OV) در بیشتر زبان‌های دنیا دیده می‌شود، باید مشخص‌گر^۲ را نیز به این توالی افزود تا بتوان یکی از دو ساخت حاصل یعنی OVS, SVO را به عنوان زیر ساخت در نظر گرفت. درنهایت وی بر اساس استدلال‌های ارائه شده ترتیب SVO را به عنوان ساختی که همه ساخت‌های دیگر از آن مشتق شده، معرفی می‌کند.

برنارد کامری^۳ (۱۹۸۱) از دیدگاه نحو و ساختواژه به بررسی علم رده‌شناسی زبان پرداخته است. وی در این اثر به مباحث اصلی مطرح در رده‌شناسی از جمله جهانی‌های تلویحی و رده‌شناسی در زمانی پرداخته و طی آن نمونه‌هایی از زبان‌های مختلف را شاهد آورده است.

مطالعات رده‌شناختی به زبان فارسی

در زمینه رده‌شناسی به زبان فارسی می‌توان به آثار گلغام (۱۳۷۹)، البرزی ورکی (۱۳۸۱)، دین محمدی (۱۳۸۲)، دبیر مقدم (۱۳۸۴)، معین‌زاده (۱۳۸۴)، افراشی (۱۳۸۶)، شریفی (۱۳۸۷)، رضایی (۱۳۹۰)، دبیرمقدم (۱۳۹۲)، شریفی و اخلاقی (۱۳۹۱)، شیروان و شریفی (۱۳۹۲)، صراحی و علی‌نژاد (۱۳۹۲) اشاره کرد. اما بدون شک جامع‌ترین اثر در زبان فارسی کتاب وزین دوجلدی دکتر محمد دبیر مقدم با عنوان *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی* (۱۳۹۲) است. وی در این کتاب پس از تعریف و بررسی تاریخ مطالعات رده‌شناختی در یک فصل جداگانه، به بررسی رده‌شناختی آرایش واژه‌ها و نظام مطابقه در دوازده زبان ایرانی پرداخته است.

منابع

³ Bernard Comrie

¹ Kayne

² Specifier

معین‌زاده، احمد (۱۳۸۴). «زبان فارسی به مثابه زبانی هسته
آغازین». *مجله زبان و زبان‌شناسی*. سال اول شماره دوم. ۱۳۵-
۱۲۹

Comrie, B. (1981). *Language universals and linguistic typology: syntax and morphology*. Chicago: University of Chicago press.

Croft, W. (2003). *Typology and Universals*. Cambridge: Cambridge University press.

DabirMoghaddam, M. (2001). "Word Order Typology of Iranian Languages". *The International Journal of Humanities*. 8,2. 17- 23

DabirMoghaddam, M. (2012). "Linguistic Typology: An Iranian perspective". *Journal of Universal Language*. 31-70

Dryer, M.S. (1988). "Object-verb order and adjective-noun order: dispelling a myth", *Lingua*. 74. 185-217.

Dryer, M. S. (1992). "The Greenbergian Word order Correlation". *Language*. 68. 81-138

Dryer, M. S. (2011). "The evidence for word order correlations: a response to Dunn, Greenhill, Levinson and Gray's paper in Nature". *Linguistic Typology*. 15. 335 – 380

Dryer, M. S. (2005/6). "Word order". *Language Typology and Syntactic Description*. 1

Greenberg, J. H. (ed.). (1963) *Universals of Language*. Second Edition. Cambridge: Cambridge, Mass: MIT Press.

Greenberg, J. H. (1966). «Some universals of grammar with particular reference to the order

صراحی، محمد امین و علی‌نژاد، بتول. (۱۳۹۲). «رده‌شناسی
واژه‌بست در زبان فارسی». *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های*

خراسان. شماره ۱، بهار و تابستان، ۱۳۰-۱۰۳.

گلفام، ارسلان (۱۳۷۹). «شباهت‌ها و تفاوت‌های زبانی: جهانی‌ها
و رده‌شناسی». *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*
دانشگاه تهران.

of meaningful elements». in J.H. Greenberg (ed), *Universals of language*, 2 ed. Cambridge: MA: MIT Press, 73-113.

Kayne, R. (1994) *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Haspelmath, M. (2005). "Universals Of Word order", *LSA Institute, MIT, LSA*. 206

Hawkins, J. A. (1990). "A Parsing Theory of Word Order Universals", *Linguistic Inquiry*. 21, 223-261.

Hawkins, J. A. (1983). *Word order universals*. New York: Academic Press, ch.1-2.

Shopen, Th. (2007). *Language Typology and syntactic description*, volume 1. Cambridge: Cambridge University press.

Shopen, Th. (2007). *Language Typology and syntactic description*, volume 2. Cambridge: Cambridge University press.

Trudgill, P. & Chambers, J. (2004). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vennemann, T. (1972). *Analogy in Generative Grammar, the Origin of Word order*.

Vennemann, T. (1974). "Theoretical word order studies: results and problems". *Papier zur Linguistik*. 7, 5-25

www.wals.info, *The World Atlas of Language Structures ONline*

مصاحبه دوستانه با دکتر شهین نعمت زاده

تهیه و تنظیم: مهناز طالبی دستنایی

۱. کمی درباره‌ی خودتان و حیطه‌های علاقه‌مندی و سوابق علمی‌تان بگویید.

قبل از هر چیز از شما و همکاران مجله بیان تشکر می‌کنم و برایتان آرزوی توفیق دارم.

من در سال ۱۳۳۳ در خانواده‌ای فرهنگی در کرمان متولد شدم. بعد از اخذ دیپلم ریاضی برای ادامه تحصیل به تهران آمدم و علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی خواندم. بعد از انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۵۹ از دانشگاه تهران کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی گرفتم و به دلیل علاقه به زبان و زبان‌شناسی مجدداً به تحصیل در دوره‌ی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی در دانشگاه تهران پرداختم و سال ۱۳۷۳ از رساله‌ی دکتری‌ام با عنوان «پژوهشی در شناخت و پردازش نحوی زبان فارسی» دفاع کردم. با این تفاسیر می‌توانم بگویم الفبای زبان‌شناسی را نزد استادان بزرگ گروه زبان‌شناسی دانشگاه تهران یعنی دکتر یدالله ثمره، دکتر علی محمد حق‌شناس و دکتر علی اشرف صادقی آموختم. اما پیشینه‌ی جامعه‌شناسی به من کمک کرد تا در برخورد با درس‌هایی چون مکاتب زبان‌شناسی و تاریخ زبان‌شناسی و متفکرانی چون سوسور تصور روشنی داشته باشم. بلافاصله بعد از فراغت از تحصیل با اینکه در کتابخانه معاونت پژوهشی وزارت علوم و تحقیقات، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران کار می‌کردم، به تدریس زبان‌شناسی در دانشگاه تهران مشغول شدم و سه نیمسال متوالی نیز درس دادم. اما

شرایط انتقال به آن گروه فراهم نشد و من تا سال ۱۳۷۹ که از وزارت علوم به گروه زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س) آمدم، به عنوان استاد مدعو در دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی و مؤسسات دیگر تدریس کردم. با توجه به موضوع رساله و علاقه‌ام بیشتر روان‌شناسی زبان درس می‌دادم. در سال ۱۳۸۹ بازنشسته شدم و هم‌اکنون مدیرگروه زبان‌شناسی شناختی پژوهشکده علوم شناختی هستم و در فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز کار می‌کنم. در بیش از ۲۰۰ رساله‌ی کارشناسی ارشد و دکتری زبان‌شناسی مشارکت داشتم. از بین واحدهای زبانی به واژه و پردازش واژه و آموزش واژه بیشتر علاقه دارم. هم‌اکنون برای اولین بار در دوره‌ی کارشناسی ارشد اصطلاح‌شناسی، مبانی اصطلاح‌شناسی تدریس می‌کنم و برای وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی طرح واژگان پایه‌ی دانش-آموزان ایرانی در دوره‌ی ابتدایی را با همکاری جمع‌کثیری از پژوهشگران و معلمان و کارشناسان در مدت پنج سال اجرا کردم. این طرح به لطف خدا در هجدهمین جشنواره‌ی بین‌المللی خوارزمی برگزیده شد و جایزه‌ی دلاری آیسکو را هم به خود اختصاص داد.

طلبه‌ی رده‌شناسی باقی مانده‌ام و تحولات آن را دنبال می‌کنم.

۳. در ایران وضعیت مطالعات رده‌شناسی به چه صورت است؟

در ایران متأسفانه در دوره‌ی کارشناسی ارشد، درس مهم رده‌شناسی زبان پیش‌بینی نشده است و تنها در دوره‌ی دکتری تدریس می‌شود. در حالی‌که به گمان من این درس مهم باید در دوره‌ی کارشناسی ارشد هم ارائه شود تا دانشجویان خیلی زود با مبانی رده‌شناسی آشنا شوند. استاد فاضل آقای دکتر دبیرمقدم پژوهش رده‌شناختی سترگی درباره‌ی زبان‌های ایرانی سامان داده‌اند که موجب مباهات است. کتابهای خوبی هم ترجمه و تألیف شده است. از آن جمله کتاب دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی نوشته‌ی شهرزاد ماهوتیان که دکتر سید مهدی سمائی ترجمه کرده‌اند و کتاب مبانی رده‌شناسی زبان که دکتر والی رضائی و دکتر فاطمه بهرامی تألیف کرده‌اند. در انجمن زبان‌شناسی هم دکتر گلفام مدیریت کار گروه نحو و رده‌شناسی را بر عهده دارند و همایش نیز برگزار کرده‌اند. دانشجویان هم گاه در رساله‌هایشان به رده‌شناسی پرداخته‌اند. اما این حجم از فعالیت آموزشی و پژوهشی کم است و باید کارگاه‌ها و همایش‌ها و پژوهش‌هایی را سازمان داد و حتی پژوهشگران خارج از دانشگاه را به سمت و سوی رده‌شناسی سوق داد. به گمانم پژوهشگران سازمان میراث فرهنگی هم باید به روش‌ها و دستاوردهای رده‌شناسی بیشتر توجه کنند.

۴. کمی درباره‌ی رویکردهای نوین رده‌شناسی سخن بگویید.

۲. منظور از رده‌شناسی زبان چیست؟ چرا به این حیطه مطالعات علاقه‌مند شدید؟

رده‌شناسی زبان مطالعه‌ی علمی و منظم شباهت‌ها و تفاوت‌های زبان‌های دنیاست. رده‌شناسی به بیانی در جستجوی یافتن جهانی‌ها یا همگانی‌های زبانی است. بیکل^۱ معتقد است هدف جدید رده‌شناسی تولید نظریه‌هایی است که تنوع زبانی را تبیین می‌کنند. به نظر من رده‌شناسی زبان بنا دارد از کثرت به وحدت برسد. من برای سه حوزه‌ی روان‌شناسی زبان و عصب‌شناسی زبان و رده‌شناسی هدف واحدی قائل هستم. هر سه می‌خواهند به گوهر زبان دست یابند. رده‌شناسی تجربی امروز، و نه رده‌شناسی چامسکیایی بر آن است که در جوامع انسانی به مشترکات زبان‌ها دست یابد و روان‌شناسی و عصب‌شناسی زبان در ذهن و مغز انسان به دنبال این مشترکات است. من بیش از ۲۰ سال است که روان‌شناسی زبان می‌خوانم و درس می‌دهم و در یک دوره‌ای متوجه شدم که این دو حوزه روان‌شناسی زبان ورده‌شناسی با یکدیگر قرابت دارند. مثلاً اگر ویژگی X در زبان‌های بیشتری یافت شود، یعنی بسامد آن در زبان‌های دنیا بالا باشد پردازش آن ساده‌تر است و برعکس. یعنی جهان خارج به نوعی با جهان ذهن هماهنگی دارد. البته ماجرا به این سادگی نیست. اما این هماهنگی نسبی ما را به قلب زبان نزدیک می‌کند. من رده‌شناسی را در دوره‌ی دکتری نزد استاد بزرگوار آقای یدالله ثمره آموختم و از همان زمان به مباحث نظری آن علاقه‌مند شدم، اما ادامه ندادم. در سال ۲۰۰۸ در مدرسه‌ی بهاره‌ی رده‌شناسی در دانشگاه لایپزیک در آلمان و مؤسسه‌ی ماکس پلانک شرکت کردم و از محضر استادان بزرگ رده‌شناسی چون مارتین هاسپلمت^۲ و بالتازار بیکل^۳ و مایکل سی سو^۴ بهره بردم و بیشتر وارد دنیای باشکوه رده‌شناسی شدم. اما تا امروز

³ Balthasar Bickel

⁴ Michael Cysouw

¹ Bickel

² Martin Haspelmath

سابقه‌ی درخشانی در مطالعات رده‌شناسی داشته‌اند. البته در حال حاضر برنامه رده‌شناسی آنها به پایان رسیده است. در روسیه نیز تحقیقات رده‌شناسی رونق دارد. در انگلستان در دانشگاه ساری^۳ حلقه‌ی مطالعات صرفی به ریاست گرویل کوربت^۴ به تحقیقات رده‌شناسی صرفی می‌پردازد. دوازدهمین همایش رده‌شناسی انجمن رده‌شناسی زبان در دسامبر ۲۰۱۷ در کانبرای استرالیا برگزار می‌شود و تا پایان ژانویه هم فرصت برای ارائه چکیده هست. در سپتامبر ۲۰۱۷ نیز در مسکو (روسیه) مدرسه‌ی بین‌المللی رده‌شناسی (Tylex) برگزار می‌شود و ثبت نام آن نیز از مارس ۲۰۱۷ شروع می‌شود.

۶. **خاطره‌ای در زمینه مطالعات رده‌شناختی تان به ما هدیه دهید.**

یکی از استادان مدرسه‌ی بهاره‌ی رده‌شناسی دانشگاه لایپزیک، پژوهشگر برجسته دونالد استیلو^۵ بود که نتایج پژوهش‌های رده‌شناختی خود را درباره‌ی زبان‌های ایرانی تاتی و وفسی به زبان انگلیسی ارائه کرد. در پایان کلاس، هدیه‌ای ایرانی برای ایشان بردم و گفتم:

“It’s a gift for you”

ایشان گفتند: «وای از دست شما ایرانی‌ها! همش آدمو شرمنده می‌کنین! دست شما درد نکند.»

مجله بیان برای خانم دکتر نعمت زاده عزیز و خانواده محترمشان آرزوی

سر بلندی و سلامت دارد.

امروز به‌طور کلی رویکرد غالب، رویکرد میدانی گرین برگی است. اما این رویکرد از تحولات فناوری و زبان-شناسی تأثیر پذیرفته است. مثلاً با توجه به امکانات رایانه‌ای پیکره‌های بزرگ زبانی تأسیس شده است و اطلس زبان‌های دنیا تولید شده است به عنوان نمونه می‌توان از اطلس جهانی ساخت‌های زبانی^۱ نام برد که استفاده از آن رایگان است و زبان فارسی هم در این اطلس مهم وجود دارد. علاوه بر این، کاربردهای جدید رده-شناسی معرفی شده است. مثلاً در شماره‌ی جدید مجله‌ی رده‌شناسی زبان (*Linguistic Typology*) (جلد ۲، شماره‌ی ۳، دسامبر ۲۰۱۶) یک مقاله درباره‌ی سهم رده-شناسی زبان در روان‌شناسی زبان است و دو مقاله‌ی دیگر به اهمیت رده‌شناسی زبان در مطالعات عصب‌زیست-شناسی زبان و همچنین فایده‌ی رده‌شناسی در مستندسازی زبان‌ها پرداخته‌اند. جریان زبان‌شناسی شناختی نیز به رده‌شناسی توجه دارد و مثلاً به توزیع انواع استعاره‌های مفهومی در زبان‌های دیگر می‌پردازد.

۵. **بهترین مؤسسات و دانشگاه‌ها در مطالعات رده‌شناسی کدامند؟**

به سختی می‌توان به این سؤال پاسخ داد. چون کانون‌های پژوهشی و آموزشی رده‌شناسی مرتب تغییر می‌کند. قطب رده‌شناسی گرینبرگی در دانشگاه استنفورد آمریکاست. تا جایی که من می‌دانم امروزه دانشگاه کالیفرنیا در سانتا باربارا که برنارد کامری، رده‌شناس برجسته در گروه زبان‌شناسی آن فعالیت می‌کند، اهمیت پیدا کرده است. در دانشگاه بوفالو در نیویورک و دانشگاه نیومکزیکو رده‌شناسان بزرگی به پژوهش اشتغال دارند. رئیس جدید انجمن رده‌شناسی زبان (ALT) یعنی جف گود^۲ از دانشگاه بوفالوست. در آلمان دانشگاه لایپزیک و مؤسسه ماکس پلانک زیر نظر برنارد کامری و مارتین هاسپلمت

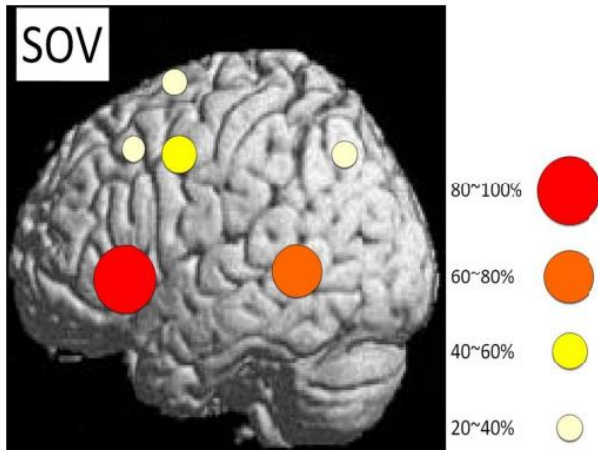
^۴ Greville Corbett

^۵ Donald (Don) Stilo

^۱ World Atlas of Language Structures

^۲ Jeff Good

^۳ Surrey

میان زبان‌ها خصوصیات مشترکی نیز میان آن‌ها وجود داشته باشد (موراوکسیک^۷، ۲۰۱۰: ۱-۱۰). بنا به والی^۸ (۱۹۹۶) اساس کار رده‌شناسان مقایسه‌ی میان زبان‌هاست و رده‌شناسی یعنی «دسته‌بندی زبان‌ها یا عناصر زبان‌ها بر اساس مشخصه‌های صوری مشترک» (ص: ۷). به عنوان مثال درایر (۱۹۹۱) زبان‌ها را به دو دسته‌ی OV و VO تقسیم می‌کند؛ به عبارت دیگر زبان‌ها یا فعل را قبل از مفعول می‌آورند (VO) و یا پس از آن (OV). تمام زبان‌ها واکه و همخوان دارند؛ میان اسم و فعل تمایز ایجاد می‌کنند و برای ساختن جملات پرسشی روش‌هایی دارند (والی، ۱۹۹۶: ۳۲). رده‌شناسی یک نظریه‌ی دستوری نیست و مبنای مطالعات آن نیز تنها یک زبان خاص نیست، بلکه هدف آن بررسی زبان‌های مختلف برای یافتن الگوهای مشترک و بررسی و ارتباط آن الگوها با یکدیگر است و از این طریق نتایج رده‌شناسی می‌تواند با نظریه‌های دستوری مختلف قابل مقایسه باشد.

درآمدی بر عصب رده‌شناسی^۱

فاطمه حسنی جلیلیان

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س)

عصب رده‌شناسی یکی از زمینه‌های مطالعاتی بین رشته‌ای است و زیرشاخه‌ی رده‌شناسی محسوب می‌شود. همانطور که از نام آن پیداست، این شاخه‌ی مطالعاتی از تلفیق دو رشته‌ی مختلف، یعنی رده‌شناسی و عصب‌شناسی بوجود آمده است و هدف آن بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های میان زبان‌ها مبتنی بر مطالعات عصب‌شناسی است. برای روشن‌تر شدن اهداف عصب رده‌شناسی ابتدا اهداف کلی رده‌شناسی و عصب‌شناسی بر شمرده می‌شود و سپس ارتباط میان این دو در قالب عصب‌رده‌شناسی بیان می‌گردد.

رده‌شناسی

تفاوت‌ها و شباهت‌های عمده‌ای در میان زبان‌ها وجود دارد. تفاوت‌های میان زبان‌ها موجب شده است که گویشوران زبان‌های مختلف نتوانند زبان یکدیگر را بفهمند و جوامع زبانی مختلفی بوجود آید. از طرفی خاستگاه تاریخی مشترک^۲، ارتباط زبانی^۳، محیط‌های فرهنگی مشترک^۴، عضو یک نوع^۵ زبانی خاص بودن (مانند هسته‌ی آغازی یا هسته‌ی پایانی بودن) و وجود جهانی-های زبانی^۶ سبب شده است علی‌رغم تفاوت‌های

⁵ Type

⁶ Language universals

⁷ Moravcsik

⁸ Whaley

¹ Neurotypology

² Shared historical origin

³ Language contact

⁴ Shared cultural environment

عصب‌شناسی زبان^۱

واژه‌ی عصب‌شناسی زبان نخستین بار توسط ویتکر^۲ (۱۹۷۱) بنیانگذار مجله‌ی عصب‌شناسی زبان^۳ به جامعه‌ی علمی معرفی شد (اینگرام^۴، ۲۰۰۷: ۳). عصب‌شناسی زبان از جمله حوزه‌های بین رشته‌ایست که به بررسی ارتباط میان زبان و مغز می‌پردازد. باطنی (۱۳۸۵: ۲۴-۳۵) اهداف مطالعات عصب‌شناسی زبان را بررسی و تحلیل چگونگی ذخیره‌سازی، فراخوانی و پردازش داده‌های زبانی برمی‌شمرد. در واقع هدف از مطالعات عصب‌شناسی بررسی جنبه‌های مختلف ارتباط زبان با عملکردهای مغز است؛ یعنی زبان چگونه در مغز درک و پردازش می‌شود و چه عملکردهایی در مغز منجر به تولید زبان می‌شود. السن^۵ (۲۰۰۶: ۵) پاسخ ارتباط میان درک، پردازش و تولید زبان در مغز را در گرو مطالعات عصب‌شناسی از جمله بررسی اختلالات زبانی پس از آسیب‌های مغزی، ارتباط اکتساب زبان کودک با رشد مغزی، ارتباط کانون‌های مختلف مغز با جنبه‌های مختلف زبان و تمایز انسان‌ها با دیگر موجودات می‌داند. به طور خلاصه «درک صحیح و درست از زبان به اطلاعات مرتبط از زمینه‌هایی که با ساختار و عملکرد زبان و مغز یعنی زبان‌شناسی و عصب‌شناسی وابسته است» (اینگرام، ۲۰۰۷: ۳).

عصب‌رده‌شناسی

با توجه به تعاریف بالا عصب رده‌شناسی تلفیقی از دو حوزه‌ی گسترده است که هر یک با ابزارها و روش تحقیق خاص خود به مطالعه‌ی زبان می‌پردازند. هدف عصب رده‌شناسی ارزیابی تفاوت‌ها شباهت‌های زبان‌های مختلف با

استفاده از ابزارها و تکنیک‌های عصب‌شناختی^۶ است. *FMRI*^۷ از جمله ابزارهایی است، که در این زمینه به کار گرفته می‌شود و یافته‌های حاصل از آن با مدل‌های عصب‌شناختی زبان-گذر^۸ تطبیق داده می‌شود. بنا به هاشیموتو^۹ (۲۰۱۲) به نقل از لوئیس^{۱۰} (۲۰۰۹) حدود ۷۰۰۰ زبان جهان وجود دارد که هر یک ویژگی‌های زبانشناختی خاص خود را دارند. هرچند این زبان‌ها تفاوت‌های زبانشناختی عمده‌ای را نشان می‌دهند اما یک دستگاه عصبی واحد و مشترک میان انسان‌ها وجود دارد که می‌تواند زبان را به شیوه‌ای صحیح، سریع و کارآمد پردازش کند. عصب‌رده‌شناسی از طریق یک سری مطالعات تجربی به مطالعه‌ی ماهیت مکانیزم‌های شناختی که در پس این توانایی قابل توجه وجود دارد، می‌پردازد (ساکای^{۱۱}، ۲۰۰۹). نخستین بار در ایران خانم دکتر شهین نعمت‌زاده به بررسی مطالعات عصب‌رده‌شناسی در اولین کنگره علوم اعصاب شناختی و استعدادیابی پرداختند (۱۳۹۴)، همچنین ایشان در کلاس‌های درس رده‌شناسی در دانشگاه الزهرا (س) به بحث درباره ایجاد چنین بین‌رشته‌ای جالب و کاربردی می‌پردازند. برای روشن‌تر شدن مطالعات عصب‌رده‌شناسی به یک نمونه از مطالعاتی که در این زمینه انجام شده است (هاشیموتو و همکاران، ۲۰۱۲) می‌پردازیم. در یک مطالعه‌ی مروری هاشیموتو و همکاران (۲۰۱۲) به بررسی یکی از موضوعات مورد مطالعه‌ی رده‌شناسان یعنی تفاوت در ترتیب واژگان در زبان‌ها پرداخته‌اند و تاثیر آن را بر درک و پردازش جملات در مغز بررسی کرده‌اند. مطالعات رده‌شناسان نشان داده است ترتیب سازه‌ها در ۸۰ درصد از زبان‌های جهان به صورت *SOV* و *SVO* ظاهر می‌شوند (۴۳٪ *SOV* و ۳۷٪ *SVO*). بنابراین می‌توان زبان‌ها را به

⁷ *Functional Magnetic Resonance Imaging*

⁸ *Cross-linguistically*

⁹ *Hashimoto*

¹⁰ *Lewis*

¹¹ *Sakai*

¹ *Neurolinguistics*

² *Whitaker*

³ *Journal of Neurolinguistics*

⁴ *Ingram*

⁵ *Ahlsen*

⁶ *Neurocognitive techniques*

دانشگاه‌ها و موسسات مختلف از جمله دانشگاه‌های اشتوتگارت^۵، موسسه ماکس پلانک^۶ در لایپزیگ^۷ آلمان و موسسه پیری و سرطان رشدی در توکیو^۸، به مطالعه در این حوزه نوین فعالیت دارند. هم‌چنین می‌توان به افرادی چون اشلیزوسکی^۹، برونکسلشلیزوسکی^{۱۰}، ساکای، هاشیموتو و ون ولین، برنده‌ی جایزه‌ی هومبولت در پروژه‌ی عصب رده‌شناسی موسسه ماکس پلانک اشاره کرد. زبان‌های ترکی، هندی، ژاپنی، ایسلندی و چینی نیز از جمله زبان‌هایی هستند که تاکنون مورد مطالعه‌ی عصب‌رده‌شناسی قرار گرفته‌اند (گروه تحقیقاتی عصب رده‌شناسی ماکس پلانک).

پروفیسور (Ina Bornkessel-Schlesewsky) به همراه همسرش **(Matthias Schlesewsky)** از پیشتانزان در مطالعات عصب‌رده‌شناسی هستند. «پردازش صرف و نحو از دیدگاه عصب-شناختی» یکی از مهمترین منابع در زمینه عصب‌رده‌شناسی است، که توسط این دو دانشمند نوشته شده است.

دو دسته‌ی هسته‌ی آغازی^۱ و هسته‌ی پایانی^۲ تقسیم کرد (هسته در این جا فعل است). تفاوت در ترتیب واژه‌ها می‌تواند به تفاوت در درک و پردازش زبان منجر شود. به عبارت دیگر، زبان‌های هسته‌ی آغازی دستگاه موضوع-فعل^۳ غنی‌تری دارند، درحالی‌که زبان‌های هسته‌ی پایانی نظام حالت‌دهی^۴ غنی‌تری را نشان می‌دهند. چنین یافته‌هایی از جانب رده‌شناسان منجر به طرح مدل‌های روانشناسی زبان شده است. در زبان‌های هسته‌ی آغازی اطلاعات هسته‌ی ساخت که تعیین‌کننده‌ی کل ساخت جمله است، در مراحل آغازین (پس از فاعل) به درک و پردازش سریع‌تر جمله کمک می‌کند. در زبان‌های هسته‌ی پایانی، پردازش کلی جمله قبل از دریافت آخرین عنصر جمله یعنی هسته امکان پذیر نیست. در نتیجه در این زبان‌ها دیگر موضوعات جمله باید به حافظه سپرده شوند تا زمانی که هسته‌ی جمله دریافت شود. از آنجا که این امر زمان‌بر است و نیازمند فعالیت‌های شناختی از جمله حافظه است، فرض می‌شود دیگر موضوعات جمله تا زمان دریافت هسته پردازش شوند. از طرف دیگر در زبان‌های *SVO* به این میزان زمان نیاز نیست. با توجه به مطالب گفته شده به نظر می‌رسد زبان‌ها با ترتیب واژه‌های مختلف از استراتژی‌های مختلفی برای درک و پردازش زبان استفاده کنند. پیش‌بینی ارائه شده توسط رده‌شناسان را باید بتوان در تصاویر مغزی افرادی که از ترتیب سازه‌های مختلف استفاده می‌کنند، مشاهده کرد. تصاویر مغزی نشان‌دهنده‌ی میزان فعالیت بخش‌های مختلف مغز در درک و پردازش جملات زبان است. همانطور که مشاهده می‌شود درصدهای بالاتر فعالیت مغزی در زبان‌های *SOV* را نشان می‌دهد و درصدهای پایین‌تر فعالیت‌های مغزی در زبان‌های *SVO* مشهود است. امروزه

⁶ Max Plank Institute

⁷ Leipzig

⁸ Institute of Developmental Aging and Cancer

⁹ Schlesewsky

¹⁰ Bornkessel – Schlesewsky

¹ Head-initial

² Head-final

³ Verb-argument

⁴ Case- marking

⁵ Stuttgart University

Moravcsik, E. A. (2012). *Introducing language typology*, Cambridge University Press.

Sakai, H. (2009). "Neurotypology: A View from Processing of Head-final Languages."

새한영어영문학회 2009

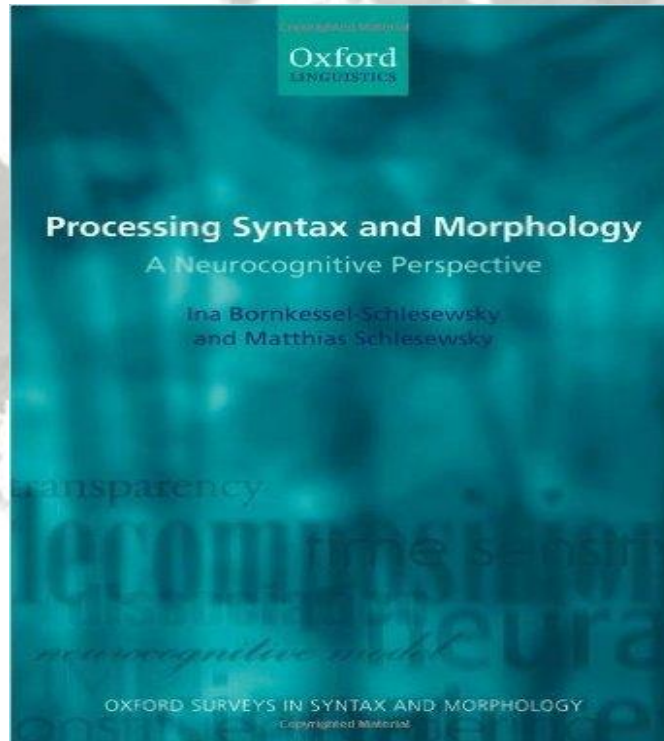
년도여름특별학술대회: 9-14.

Whaley, L. J. (1996). *Introduction to typology: the unity and diversity of language*, Sage Publications.

منابع اینترنتی

<http://www.cbs.mpg.de/former-groups/neurotypology>

<https://www.buffalo.edu/news/releases/2006/03/7861.html>

منابع

باطنی، م. (۱۳۸۵). *پیرامون زبان و زبانشناسی*.

تهران: نشر آگه.

Ahlsén, E. (2006). *Introduction to neurolinguistics*, John Benjamins.

Dryer, M. S. (1991). "SVO Languages and the OV/VO Typology." *Journal of Linguistics* 27: 443-482

Hashimoto, Y., et al. (2012). "Neuro-typology of sentence comprehension: Cross-linguistic difference in canonical word order affects brain responses during sentence comprehension." *The Open Medical Imaging Journal* 6: 62-69.

Ingram, J. C. (2007).

Neurolinguistics: An introduction to spoken language processing and its disorders, Cambridge University Press.

Lewis, P. (2009).

Ethnologue: Languages of the world. 16th ed. Dallas: SIL International.

مقایسه ویژگی‌های رده‌شناختی زبان فارسی و زبان دیربال

مهناز طالبی دستنایی

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س)

زبان دیربال */dʒɜːrbaɪ/* یکی از زبان‌های بومی استرالیا است که در شمال شرقی شهر کویینزلند (*Queensland*) تکلم می‌شود. این زبان تنها ۲۹ گویشور دارد و به عنوان زبان کاملاً در خطر اعلام شده است. رابرت دیکسون (*Robert Dixon*) در سال ۱۹۷۲ کتابی در مورد زبان دیربال نوشت. زبان قبیله دیربال ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که موجب شهرت این زبان میان زبان‌شناسان شده است.

پراکندگی گویشوران زبان دیربال در جهان

مصاحبه زبانی با چند نفر از گویشوران زبان دیربال

ارزش مشخصه در زبان دیربال (Value in Dyirbal)	ارزش مشخصه در زبان فارسی (Value in Persian)	نوع مشخصه‌ها (Type of Features)	طبقه مشخصه‌ها (category of features)
زبان پاما-نیونگان (Pama-Nyungan)	زبان‌هنگ و اروپایی (Indo-European)	خانواده زبانی (Language Family)	مشخصه کلی زبان
پیوندی (agglutinative)	ترکیبی (Synthetic)	رده‌شناسی صرفی (Language) (Morphological Typology)	
مطلق-ارگتیو (Nominative-Ergative) در اول شخص مفرد و دوم شخص مفرد گاهی سیستم فاعلی مفعولی دارد.	فاعلی-مفعولی (Nominative-) (Accusative)	سیستم زبانی (Language system)	
دارد	دارد	تصرف (Inflection)	

دارد	دارد	اشتقاق (Derivation)	صرف (morphology)
ندارد	دارد	پیشوند (Prefixes)	نوع وند (Affix)
دارد	دارد	پسوند (Suffixes)	
تمایز جنسیت دارد Sex-based	تمایز جنسیت ندارد (No gender)	داشتن تمایز جنسیت در زبان	جنسیت (Gender)
۴ جنس	ندارد	تعداد جنسیت‌ها (Number of Genders)	
معنایی Semantic	ندارد	نظام اختصاص دادن جنسیت Systems of Gender Assignment	
در اول شخص و دوم شخص مفرد	دارد	مطابقت فاعل با فعل (Subject with Verb)	مطابقت (Agreement)
دارد	ندارد	مطابقت مفعول مستقیم با فعل (Direct Object with Verb)	
ندارد	ندارد	مطابقت مفعول غیرمستقیم و فعل (Indirect Object with Verb)	
دارد	ندارد	مطابقت صفت با اسم (Noun with Adjective)	
۶-۷ حالت	۲ حالت	تعداد حالت‌ها Number of Cases	حالت (Case)
حالت نشانگذاری پسوندی Case suffixes	وند حالت نشاندار یا واژه بست حرف اضافه‌ای ندارد No case affixes or adpositional clitics	جایگاه وندهای حالت Position of Case Affixes	
الگوی فاعلی-مفعولی دارد. nominative- accusative paradigm	ندارد	حالت‌دهی در ضمائر	

		Indicative	وجه (Mood)
توسط پسوند فعلی		Imperative	
		Subjunctive	
بله	خیر	تمایز ضمائر دوگانه (dual pronouns)	ضمائر (Pronominals)
بله	بله	ضمائر فاعلی Subject Pronouns	
بله	خیر	ضمائر مفعولی Object Pronouns	
بله (توسط پسوند به فاعل)	خیر	ضمائر ملکی (Possessive Pronouns)	
بله	خیر	ضمائر انعکاسی (Reflexive Pronouns)	
تمایز در ضمائر بخاطر ادب ندارد. No politeness (distinction)	تمایز دوگانه (تو و شما) Binary politeness distinction	تمایز صفت‌ها بخاطر ادب Politeness Distinctions in Pronouns	
ندارد Absent	انتخابی Optional	طبقه‌بندی‌های عددی Numeral Classifiers	
'one' 'two' three' a good few (from 4 to about 50 or more)' 'a lot (about 100 or more)'	همه اعداد	اعداد اصلی (Cardinal numbers)	
'one' 'a second one' a third and succeeding one'	First/one-th, two-th, three-th	اعداد ترتیبی (Ordinal Numerals)	
ندارد	دارد (شدن، بودن، گردیدن)	افعال ربطی (Copula)	وجود افعال ربطی
دارد	دارد	تمایز میان جهات معلوم و مجهول	معلوم و مجهول (Active and passive)
دارد (کنش‌پذیر حرف اضافه‌ای) Oblique patient	ندارد	ساختار ضدمجهول (Antipassive Constructions)	
آینده (Future) غیر آینده (Non Future)	گذشته (Past) حال (Present) آینده (Future)	دارا بودن زمان گذشته، حال، آینده	زمان (Tense)

ندارد	دارد	پیشوند Prefixes	آرایش واژگانی (Word Order)
دارد	دارد	پسوند (Suffixes)	
ترتیب واژگانی آمیخته (هیچ ترتیب مسلطی ندارد).	SOV (تغییر ترتیب واژگانی کاربردشناختی)	ترتیب فاعل، مفعول و فعل Order of Subject, Object and Verb	
SV	SV	ترتیب فاعل (S) و فعل (V) Order of Subject and Verb	
OV	OV	ترتیب مفعول (O) و فعل (V) Order of Object and Verb	
بدون حرف اضافه No adpositions	پیش حرف اضافه Prepositions	ترتیب حرف اضافه و عبارت اسمی Order of Adposition and Noun Phrase	
مضاف‌الیه و مضاف Genitive-Noun	مضاف-مضاف الیه Noun-Genitive	ترتیب مضاف و مضاف‌الیه Order of Genitive and Noun	
اسم-صفت Noun-Adjective	اسم-صفت Noun-Adjective	ترتیب صفت و اسم Order of Adjective and Noun	
اسم اشاره-اسم Demonstrative-Noun	اسم اشاره-اسم Demonstrative-Noun	ترتیب اسم اشاره و اسم Order of Demonstrative and Noun	
اسم-عدد Noun-Numeral	عدد-اسم Numeral-Noun	ترتیب اعداد و اسم Order of Numeral and Noun	
اسم-بند ربطی Noun-Relative clause	اسم-بند ربطی Noun-Relative clause	ترتیب بند ربطی و اسم Order of Relative Clause and Noun	
تکواژ منفی-فعل NegV	تکواژ منفی-فعل [Neg-V]	ترتیب تکواژ منفی و فعل Order of Negative Morpheme and Verb	

ندارد	ندارد	تکواژ منفی ساز بعد از فعل Postverbal Negative Morphemes	
همخوان‌های سایشی ندارد. No fricatives	همه همخوان‌های رایج را دارد. All present	داشتن همخوان‌های رایج Absence of Common Consonants	واج‌شناسی (Phonology)
/i/, /a/, /u/ ۳ واکه	, /e/, /o/, i/, /u/, /v/ /æ/ ۶ واکه	واکه‌های زبان Vowels	
ندارد	تنها ملازی انسدادی Uvular stops only	همخوان‌های ملازی Uvular Consonants	
ندارد No glottalized consonants	یک همخوان انسدادی چاکنایی (همزه)	همخوان چاکنایی Glottalized Consonants	

منابع

ماهوتیان، شهرزاد. ۱۳۹۳. دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمه مهدی سمایی. نشر مرکز.

Dixon, Robert M. W. 1972. *The Dyirbal Language of North Queensland*. (Cambridge Studies in Linguistics, 9.) Cambridge: Cambridge University Press.

Majidi, Mohammad-Reza and Ternes, Elmar. 1999. *Persian (Farsi)*. In *Handbook of the International Phonetic Association*, 124-125. Cambridge: Cambridge University Press.

日本語

ویژگی‌های رده‌شناختی زبان ژاپنی

فاطمه بابازاده خامنه

(دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (س))

زبان ژاپنی – Nihongo – یکی از زبان‌های آسیای شرقی است که حدود ۱۲۵ میلیون گویشور دارد. این

زبان از خانواده زبان ژاپونیک^۱ (یا ریوکیوان^۲) بوده که با زبان‌های آستروتای^۳ ارتباط دارد. اگرچه تعدادی از کلمات زبان ژاپنی در مکتوبات چینی قرن سوم یافت شده است، ولی متن قابل توجهی از این زبان تا قرن ۸ وجود نداشته است. زبان ژاپنی به لحاظ صرفی، زبان ترکیبی^۴ و مورائیک^۵ است. زیرومی^۶ و تکیه^۷ در سطح واژه، در این زبان تفاوت معنایی ایجاد می‌کند.

ترتیب آرایش واژگانی در ژاپنی مانند فارسی، SOV است و حروف اضافه نقش دستوری واژگان را تعیین می‌کنند. مقوله اسم در زبان ژاپنی به لحاظ شمار و جنس صرف نشده و فاقد حرف اضافه می‌باشند.

مقوله فعل برای زمان و جهت صرف می‌شود، اما برای تمامی اشخاص یک صورت ثابت دارد. صفت و قید نیز باتوجه به زمان صرف می‌شوند. به طور کلی هیچ ارتباط ریشه‌ای میان زبان ژاپنی و زبان چینی وجود ندارد، اما صورت‌نگاره‌های^۸ چینی - کانجی^۹ - در سیستم نوشتاری این زبان به وفور مورد استفاده قرار می‌گیرند. همچنین دو خط سیلابی^{۱۰} (مورایی) هیراگانا^{۱۱} و کاتاگانا^{۱۲} برای نوشتن حروف استفاده می‌شوند. حروف هیراگانا برای کلمات ژاپنی، حروف اضافه و به طور کلی

استفاده امروز، دیگر و

نوع صرف زبانی	ترکیبی / پیوندی
صرف	تصریف دارد
	اشتقاق ندارد
	SOV
	N + postposition
	N. + Gen.
	Adj. + N.
	N. + Rel. Cl.
	Cl. + Subord.
	V. + Aux.

	Neg. / V.
	کلمه پرسشی در آغاز جمله قرار نمی‌گیرد.
	دارای پیشوند
	دارای پسوند
حرف تعریف	مشخصه معرفگی ندارد
	مشخصه نکرگی دارد
	۵ ضمیر
	فقط دارای ضمائر منفصل
	دارای ضمیر فاعلی

⁷ Accent

⁸ Pictograph

⁹ Kanji

¹⁰ Syllabic

¹¹ Hiragana

¹² Katakana

¹ Japonic

² Ryukyuan

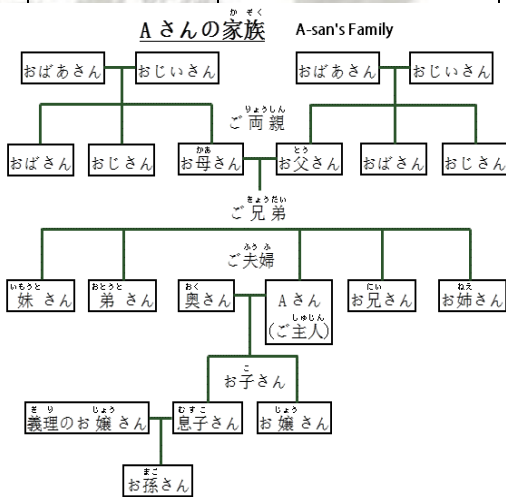
³ Austro-Tai

⁴ Agglutinative

⁵ Moraic

⁶ Pitch

مشخصه	ارزش مشخصه
وجه	دارای هر سه وجه: التزامی، اخباری و امری
نفی	دارای نشانگر نفی و در مواردی نشانگر مؤکد نفی است
آواشناسی	دارای زیربمی در سطح واژگان
	۲۳ حرف مورائی
	فاقد بست چاکنایی دارای ۵ واکه

مشخصه	ارزش مشخصه
ضمایر	فاقد ضمیر مفعولی
	فاقد ضمیر ملکی
	دارای ضمیر انعکاسی برای سوم شخص و اول شخص
	فاقد صفت ملکی
مطابقه	تنها مطابقه اسم و ضمیر اشاره صورت می گیرد
زمان	دارای زمان گذشته - حال و فاقد زمان آینده است
نمود	دارای هر دو نمود کامل و ناقص

در مطالعات حال حاضر زبان‌شناسی، بررسی‌های رده‌شناختی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار گشته‌اند، زیرا پی بردن به مشخصه‌های مشترک و متفاوت زبان‌ها، راهی برای رسیدن به جهانی‌های زبان‌ها است. این جستار به بررسی و مقایسه دو زبان فارسی و فرانسه با نگاهی رده‌شناختی می‌پردازد. این دو زبان هندواروپایی، دارای ویژگی‌های مشترک و متمایز صرفی، نحوی و آوایی هستند که در این مقاله به صورت مختصر به آنها اشاره شده است.

مقایسه رده‌شناختی زبان فارسی و زبان فرانسه

سارا کیانی

دانشجوی دکتری دانشگاه الزهرا (س)

مقدمه

گویشوران و خانواده زبانی فارسی و فرانسه

زبان فارسی، زبان رسمی سه کشور ایران، افغانستان و تاجیکستان است و حدود ۱۱۰ میلیون گویشور دارد. این زبان همچنین در جنوب ازبکستان، بحرین، پاکستان، ترکمنستان و قزاقستان گویشور دارد. این زبان از شاخه زبان‌های هندوایرانی است.

دوم محسوب می‌شود. در کشورهایی همچون فرانسه و بلژیک (بخش والونیا)، لوگزامبورگ و موناکو و همچنین در ایالت کبک کانادا زبان رسمی است. در بخش‌هایی از کشورهای سوئیس، ساحل عاج و گابن نیز زبان فرانسه زبان اول محسوب می‌شود. در برخی دیگر از کشورها مانند لبنان نیز این زبان، زبان دوم است.

ویژگی زبان‌های فارسی و فرانسه

در جدول ۱ به شماری از مشخصه‌های صرفی، نحوی و آوایی و ارزش آنها در دو زبان فارسی و فرانسه اشاره شده است.

زبان فرانسه از شاخه زبان‌های ایتالی و زیرشاخه زبان‌های لاتین است. این زبان، در زیرشاخه لاتین، با زبان‌های اسپانیایی، ایتالیایی، پرتغالی و رومانیایی هم‌خانواده است. زبان فرانسه در دنیا حدود ۲۷۴ میلیون نفر گویشور دارد و در کشورهای مختلف، زبان رسمی، زبان اول و یا زبان

ویژگی‌های رده‌شناختی فارسی و فرانسه

ویژگی	مشخصه	ارزش مشخصه در زبان فارسی	ارزش مشخصه در زبان فرانسه
خانواده زبان	هندواروپایی	+	+
نظام زبان	فاعلی - مفعولی	+	+
رده‌شناسی صرفی زبان	تحلیلی ^۱	+	+
صرف	اشتقاق	+	+
	تصریف	+	+
	پیشوند	+	+
	پسوند	+	+
آرایش واژگانی	فاعل، مفعول، فعل	فاعل + مفعول + فعل (با مفعول مستقیم اسمی)	فاعل + فعل + مفعول (مفعول مستقیم ضمیری پیش از فعل)
	حرف اضافه / اسم	حرف اضافه + اسم	حرف اضافه + اسم
	مالکیت / اسم	مالکیت + اسم	مالکیت + اسم
	صفت / اسم	اسم + صفت	صفت + اسم - اسم + صفت (برای بعضی از صفت‌ها)
	بند موصولی / اسم	اسم + بند موصولی	اسم + بند موصولی
	پیرو ساز / بند	پیرو ساز + بند	پیرو ساز + بند
	فعل معین / فعل اصلی	- فعل معین + فعل اصلی - فعل اصلی + فعل معین	فعل معین + فعل اصلی
	نشانه تفضیلی / صفت	صفت + نشانه تفضیلی	نشانه تفضیلی + صفت
	قید / فعل	قید + فعل (گونه رسمی)	- فعل + قید - فعل معین + قید + فعل
	نفی / فعل	نفی + فعل	نفی + فعل + نفی
	جایگاه پرسشواژه	- ابتدای بند - میان بند	ابتدای بند

¹ analytic

ویژگی	مشخصه	ارزش مشخصه در زبان فارسی	ارزش مشخصه در زبان فرانسه
حرف تعریف	نشانه معرفه	-	+
	نشانه نکره	+	
ضمیر	ضمیر فاعلی	+	+
	ضمیر مفعولی	-	+
	ضمیر ملکی	-	+
	ضمیر انعکاسی	+	+
جنسیت	مؤنث	-	+
	مذکر	-	+
	خنثی	-	-
حالت	فاعلی	-	فقط برای ضمائر
	مفعولی	فقط برای مفعول مشخص با «را»	فقط برای ضمائر
	ملکی	-	-
	داتیو	-	-
مطابقت	فعل با فاعل	+	+
	فعل با مفعول مستقیم	-	فقط با مفعول مستقیم ضمیری پیش از فعل
	فعل با مفعول غیرمستقیم	-	-
	صفت با اسم	-	+
	عدد با اسم	-	-
	حرف تعریف با اسم	-	+
	فاعل تهی	+	-
	حال	+	+
زمان	گذشته	+	+
	آینده	+	+
	کامل	+	+
نمود	استمراری	+	+
	خبری	+	+

ویژگی	مشخصه	ارزش مشخصه در زبان فارسی	ارزش مشخصه در زبان فرانسه
	امری	+	+
	التزامی	+	+
نفی	منفی سازی مضاعف	+	+
	سببی واژگانی	+	+
	سببی صرفی	+	-
	سببی ترکیبی ^۱	+	+
	مجهول	+	+
	دارای آهنگ ^۲	+	+
آواشناسی	تعداد همخوان‌ها	۲۳	۲۲
	تعداد واکه‌ها	۶ واکه دهانی	۱۳ - واکه دهانی ۴ - واکه خیشومی
	انسدادی چاکنایی	+	-
	خیشومی شدگی واکه	-	+
	تکیه واژگانی	-	-
	ساخت هجا	C ^۳ V ^۴ CVC CVCC	VC VCC CVC CVCC VCC CVC CVCC CVCC

منابع

آرلاتو، آ. (۱۳۸۴). *درآمدی بر زبان‌شناسی تاریخی*. ترجمه: یحیی مدرس. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ماهوتیان، ش. (۱۳۷۸). *دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی*. ترجمه: مهدی سمایی. تهران: نشر مرکز.

Kayne, R. S. (2005). "Some Notes on Comparative Syntax, with Special Reference to English and French". In *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*, G. Cinque & R. S. Kayne (eds.). Oxford: Oxford University Press.

Ladefoged, P. & Johnson, K. (2015). *A Course in Phonetics*. (7th ed.), Stamford: Cengage Learning.

¹ periphrastic

² intonation

³ consonant

⁴ vowel

وندها : فرمانروایان زبان روسی

سولماز عالی پور

دانشجوی کارشناسی ارشد آرفا، دانشگاه الزهرا (س)

اگر می‌خواهید زبانی یاد بگیرید که باعث شود هرگز آلازایمر نگیرید ، روسی را انتخاب کنید . یادگیری زبان روسی ، لذت‌بخش است چون نیاز به پشتکار مداوم و علاقه است .

نمی‌دانم با وندها چقدر آشنا هستید . در بیشتر زبان‌ها ، وندها مانند سایر عناصر تصریف ، نقش‌هایی را ایفا می‌کنند، اما در زبان روسی، وندها فرمانروایی می‌کنند .

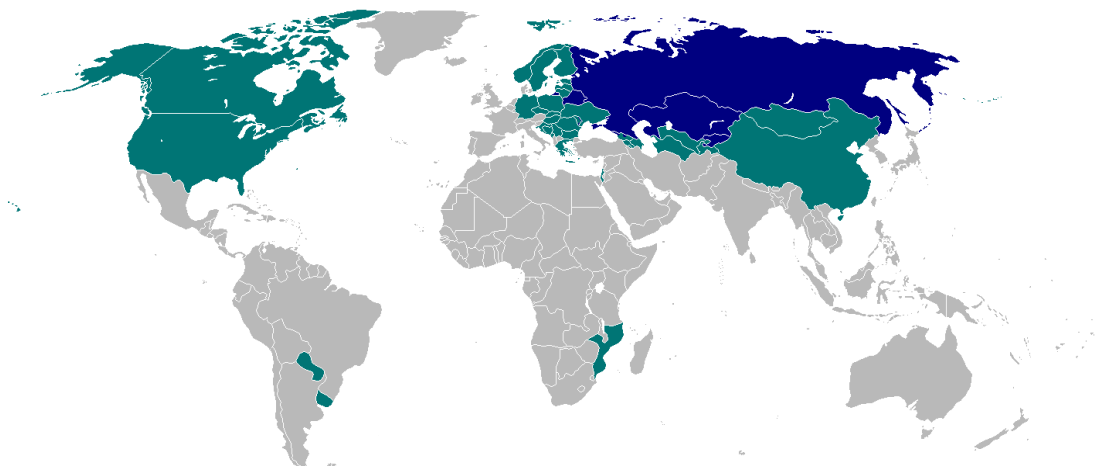
در این زبان ، وندها هر جا بخواهند می‌آیند؛ قبل از ریشه، وسط ریشه، بعد از ریشه. وندهایی که نه فقط براساس ساخت نحوی جملات تغییر می‌کنند، بلکه جنس واژه‌ها یعنی مذکر، مونث و خنثی هم در تعیین نوع این وندها و در نتیجه در صرفشان، تاثیر می‌گذارند. تنوع وندها، آن-قدر زیاد است که عموماً دانشجویان و فراگیرندگان آن، در انتخابشان دچار مشکل می‌شوند! زبان روسی، زبانی

است که هر واژه‌ای را از هر جایی دلش بخواهد، قرض می‌گیرد، اما با وندهای واژه‌ساز خودش و تصریف خاص واژگان روسی، آن را روسی می‌کند؛ گویی که این واژگان از ابتدا، از یک مادر روس متولد شده‌اند .

کار به جایی می‌رسد که چند واژه را با هم ترکیب کرده و با افزودن وندهایی ، آن‌ها را به واژه‌ای دو سه‌خطی!!! می‌رسانند تا از نظر خودشان، بدین وسیله اصل کم گوی و گزیده گوی چون در را ، رعایت کرده باشند. فعل‌ها هم براساس ساخت ظرفیتی خاصی که دارند، باعث تغییرات در وندها می‌شوند و اینجاست که مقوله‌ی صرف، بیشتر و بیشتر خودش را نشان می‌دهد.

الان به‌عنوان یک زبان‌شناس بعد از این، معتقدم: "ای کاش، اول تصریف را در کلاس‌های دکتر قطره می‌خواندم و بعد، زبان روسی را".

چون در کلاس‌های ایشان، هر چقدر هم برای یاد گرفتن مقاومت کنید، با ابهت و صلابت مختص خودشان، چنان قوانین صرف را به شما یاد می‌دهند که با گوشت و پوستتان در هم می‌آمیزد، طوری که این فرمانروایان زبان روسی هم، با همه‌ی تنوع و اقتدارشان، حرفی برای گفتن ندارند .

معرفی منابع معتبر رده‌شناسی از زبان دکتر نعمت‌زاده

پیشنهاد می‌کنم دانشجویان علاقه‌مند به مطالعات رده‌شناختی به وبگاه انجمن رده‌شناسی زبان (ALT)¹ و دوره‌ی مجلات رده‌شناسی زبان (*Linguistic Typology*)² مراجعه کنند. برای ادامه تحصیل درخارج از کشور با استادان رده‌شناسی وارد مذاکره شوند و بعد از توافق استاد، دانشگاه را انتخاب کنند. کتاب درسی رده‌شناسی زبان آکسفورد³ و پراسته‌ی ج: ج. سونگ³ منبع بسیار خوبی است. گفتنی است که در میان رده‌شناسان برجسته، زنان هم کم نیستند. شرکت در همایش‌ها و مدرسه‌های رده‌شناسی نیز زمینه‌ی آشنایی با بزرگان این حوزه را فراهم می‌کند.

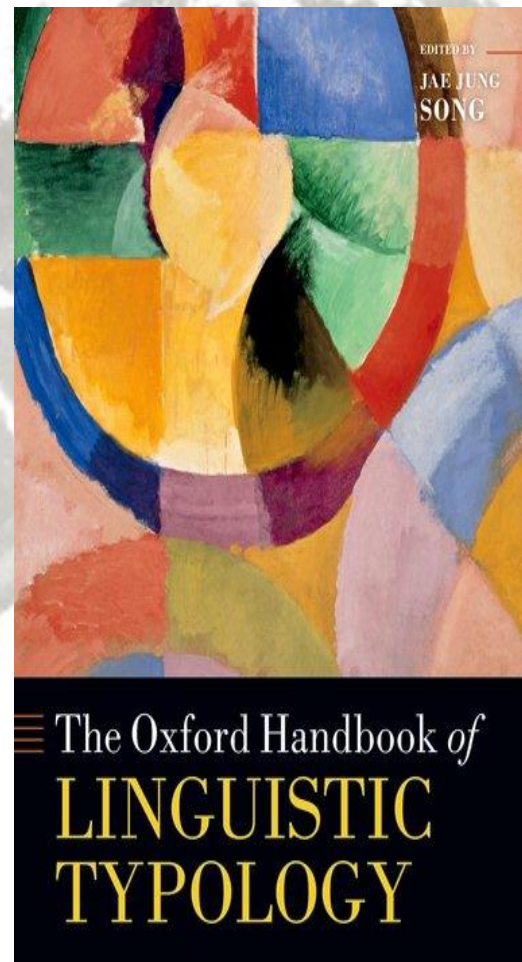
Association for Linguistic Typology

Current News & Events | Site Search

About ALT	Welcome!
Join ALT	
Conferences	The purpose of the Association for Linguistic Typology (ALT), founded in March 1994 and currently claiming more than 600 members, is to advance the scientific study of typology, that is, of cross-linguistic diversity and the patterns underlying it. To that end ALT seeks
Journal	
Awards	
Greenberg Award	• to further mutual awareness, dialogue, and co-operation within the international community of typologists;
Pini Award	• to give typology a higher profile within as well as outside linguistics, and in particular to act as an interest group of typologists in relation to the world of science and science funding.
Gabelentz Award	
Resources	ALT's principal public activities are
Databases	
Grammar Watch	• the organization of annual or biennial meetings and occasional regional workshops;
Syllabi for typology classes	• the publication of a journal;
Friends and Relations	• the regular awarding of a prize for outstanding typological research or prizes for outstanding typological studies and reference grammars.
Newsletter & Discussion List	
Membership Directory	As an association of linguists whose special professional expertise lies in linguistic diversity, ALT will share in the responsibility for a task of paramount cultural importance -- the documentation and maintenance of this diversity that is in danger of being dramatically reduced in the near future.
ALT Officers	
Contact	At ALT's meetings priority is given to the unhurried presentation and discussion of typological research. Under the auspices of ALT, Mouton de Gruyter publishes a journal catering for the special needs of the typological community. The journal appears in three issues per year.

[Statutes of the ALT organization](#)

[A complete list of current and past officers, conference and nominating committees](#)

¹ Association for Linguistic Typology

² The Oxford Handbook of Linguistic Typology

³ J. J. Song

معرفی چند تن از رده‌شناسان مطرح جهان

پروفسور مارتین هسپلمت

پروفسور محمد دبیرمقدم

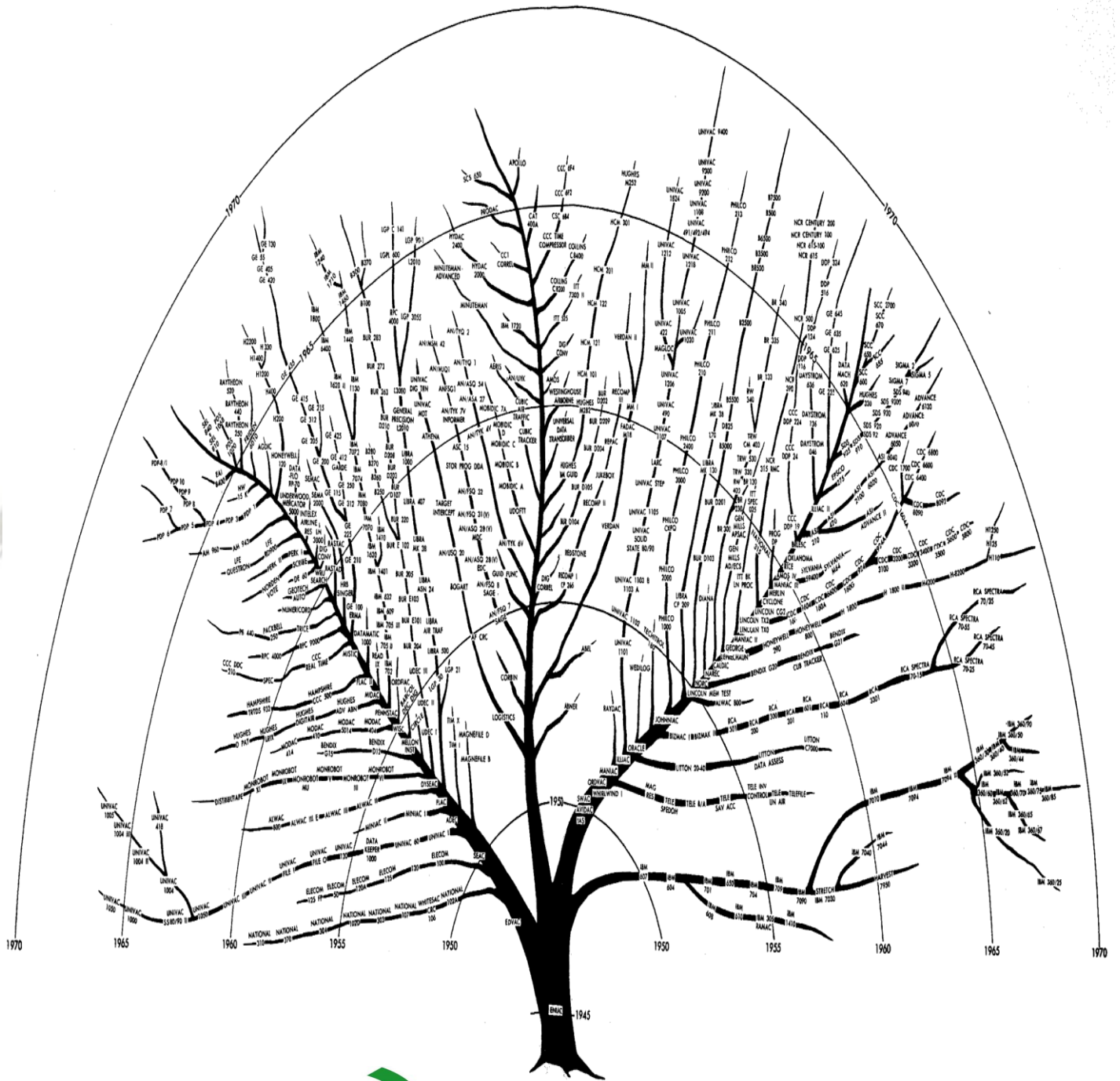

پروفسور

پروفسور جف گود

دانشگاه الزهراء

دانشگاه الزهراء

